

Dronningen bliver konge

Omtrent en kilometer uden for den nordlige byport lå tingstedet. Det var markeret af en bronzealderhøj, som endnu i dag dominerer landskabet på den gamle historiske scene. Hvem ville ikke gerne have overværet begivenhederne på det skånske landsting den augustdag i 1387, hvor middelalderens politiske stormester satte brikkerne til næste parti?

En kreds af mægtige nordiske mænd var forsamlet i Lund: Vinald Henriksson (-1402), den norske ærkebiskop fra Trondhjem, Peder Jensen Lodehat (-1416), biskoppen af Aarhus, drosten Henning Podbusk (1320-1387/88), den indflydelsesrige danske førsteminister, og 11 andre aristokrater. De var samlet om en kvinde og om de nordiske rigers fremtid. Og det var ikke tilfældigt, at de mødtes i Skåne, der dengang var en del af Danmark: Som sæde for den danske ærkebiskop var Lund en af de vigtigste og mest centrale byer i det danske rige.

En uge tidligere havde de mistet deres konge, den unge Oluf (1370-1387). Blot 17 år gammel var han død efter kort tids sygdom, mens han opholdt sig på slottet Falsterbo i det sydvestlige Skåne. Hans mor, Margrete (1353-1412), der opholdt sig i samme landsdel, begav sig straks til Falsterbo. Hun ville organisere, at Olufs balsamerede lig blev fragtet til Sorø, hvor det skulle begraves i samme kirke som hans morfar, Valdemar Atterdag (ca. 1321-1375). Men

I løbet af middelalderen havde domkirken i Lund dannet baggrund for en række store begivenheder, hvoraf kun få kunne matche det, der foregik de dramatiske augustdage i 1387. Margrete brugte nemlig både domkirken og landstinget som scene for sit politiske mestertræk – grebet om magten i eget navn. || Per Pixel Petersson/imagebank.sweden.se

inden da, mens hans lig endnu lå til skue i byens kirke, var hans hjerte og indvolde blevet skåret ud. Dem bragte Margrete med til Lund, hvor hun under en storslået ceremoni begravde dem i domkirken. Deri lå en kraftfuld symbolik, der klart manifesterede, at den unge konge nu var død. Efter opholdet i Lund fulgte hun Olufs lig over Øresund til dets sidste hvile.

Rigerne stod nu uden regent. Det skulle der snarest muligt findes en løsning på, inden den magt, Margrete møjsommeligt havde samlet om sin nu afdøde søn, atter gik i opløsning. Men der var ingen oplagt kandidat til kongeværdigheden, og det var derfor en vanskelig opgave, som forsamlingen på landstinget ved Lund havde foran sig. Deres interesse samlede sig om Olufs mor, deres nådige frue, den 34-årige Margrete. Hun havde mistet sin bror, Christoffer (1341-1363), sin far, kong Valdemar

Atterdag af Danmark, sin mand, kong Håkon af Norge (1340-1380), og endelig også sin eneste søn, kong Oluf. Nu stod hun alene tilbage, og som noget hidtil uhørt skulle spillet gå videre uden en konge. Det træk, som Margrete foretog denne dag, har fået en senere tids historiker til at betegne hende som ”en fuldmoden politisk mester i aktion”.

I et brev dateret den 10. august 1387 forklarede de forsamlede mænd, at Margrete var kong Valdemars datter og kong Olufs mor. Der var bred enighed om, at de ikke kunne vælge en ny konge uden at have Margrete med på råd – ikke mindst på grund af den velvilje og gunst, som de på mange punkter havde fundet hos hende. Omvendt måtte hun heller ikke introducere en ny tronkandidat i landet uden deres accept. Alliancen var oplagt. ”Vi og vore venner vil følge hende i godt og ondt”, fortsatte stormændene i brevet, og til gengæld lovede hun fortsat at lade dem nyde deres gamle rettigheder og privilegier. Med god vilje og efter grundige overvejelser havde de valgt, udpeget og hyldet Margrete til deres frue, husbond og hele Danmarks fuldmægtige formynder, som de ville tjene som trofaste dannemænd.

Det iøjnefaldende resultat af mødet blev, at de forsamlede mænd hyldede Margrete, ”Norges og Sveriges dronning, til fuldmægtig frue og husbond og hele Danmarks riges formynder”. Det var en helt ny titel, der blev opfundet til lejligheden. Godt nok havde Margrete i nogen tid været landets egentlige hersker, men hun havde regeret som formynder i kraft af sin søns position som tronfølger og konge. Denne dag ved Lund blev Margrete Danmarks regent i eget navn. Lidt forsimplet kan man sige, at dronningen blev konge.

Aftalen skulle gælde indtil den dag, hvor Margrete og stormændene blev enige om ”at vælge og få

en konge både med hendes og vort råd". Endnu en gang blev det slået fast, at de ikke måtte ophøre med at tjene hende, "før hun med sin vilje viser os bort fra sig til den konge, som både hun og vi med både hendes og vort råd vælger". De mange garantier viser, at Margrete ville sikre sig forsamlingens udelte loyalitet. For selv om hun stod i en stærk position, var indsættelsen som formel regent en så dristig rokade, at den krævede skudsikker rygdækning. Det fik hun også i dokumentets sidste del, hvor det blev fastslået, at de forsamlede mænd havde klappet aftalen af med landets andre førende grupper af verdslige og gejstlige aristokrater "uden kneb og list".

Historikere har gennem tiden overbudt hinanden i deres beskrivelser af den afgørende dag i Lund: "revolution", "snedigt statskup", "epokegørende" er bare nogle af ordene. Der er hele tre ting, der fastslår, at dette regentvalg adskilte sig fra den normale procedure: For det første blev valget ikke foretaget af rigsrådet, men af de bredere befolkningslag anført af de forsamlede mænd i Lund. For det andet forbigik man den nærmeste mandlige arving til den danske kongetitel, nemlig Margretes nevø, hertug Albrecht af Mecklenburg (-1388). For det tredje, og hidtil helt uhørte, var det en kvinde, der blev valgt til regent.

Margrete forstod om nogen at spille senmiddelalderens politiske spil mellem formelle regler og kreative brud på disse. Og der er næppe megen tvivl om, at hun denne dag vandt magten "på grund af den store visdom, som Gud har givet hende", som den skånske årbog kommenterede.

Men selv om Margrete havde vundet en sejr, kunne hun ikke læne sig tilbage og nyde den. Hun skulle rykke videre for at fastholde den gode stilling, hun nu stod i, og få resten af landets indbyggere til

I slutningen af 1700-tallet viste dette kobberstik en kreativ visualisering af Kalmarunionen: Margrete 1. sidder omgivet af tre kvinder, der hver især repræsenterer et af de nordiske riger. Én er klædt i de svenske kroner, én sidder på skjoldet med den norske øksebærende løve, og én støtter armen på et skjold med de tre danske løver. Ordet "Calmar", der er hugget i en sten nederst i billedet, efterlader ingen tvivl om, hvad stikket drejer sig om. || Schleuen/Det Kgl. Bibliotek

at acceptere hendes nye position. Med dronningebrikkens behændighed satte hun kursen mod de tre øvrige danske landsting. Den slags personlige rejser mellem landsdelene var en typisk middelalderlig form for magtudøvelse og magtdemonstration, der samtidig sikrede en anerkendelse af fyrstemagten. Det direkte, personlige møde mellem hersker og befolkning var afgørende i en tid med svage kommunikationsveje. Det er uvist, hvem Margrete præcis mødte, når hun nåede frem til tingene. Men ud over områdets riddere og stormænd har der sandsynligvis også været repræsentanter for landsdelens bønder og borgere til stede. Fra Lund rejste hun over Øresund til Sjælland, hvor hun den 21. august 1387 blev hyldet på landstinget i Ringsted. Vi ved ikke, hvornår hyldesten fandt sted på det jyske landsting i Viborg, men den 26. oktober samme år blev hun hyldet i Skt. Knuds Kirke i Odense og derefter under åben himmel på det fynske landsting, der lå uden for kirken.

Dermed var Margrete anerkendt som den formelle regent over hele Danmark, og hun bar nu titlen "Margrete af Guds nåde dronning af Norge og Sverige og ret arving og fyrste til Danmarks rige".

Norsk teenagedronning

Blandt de forsamlede på det skånske landsting var den nyvalgte norske ærkebiskop, Vinald Henriksson fra Trondhjem. Efter mødet fulgte han Margrete til Vordingborg, hvorefter han rejste tilbage til Norge for at indkalde det norske rigsråd. Efter Margrete havde sikret sig magten i Danmark, rejste hun også til Norge, og på et møde i Oslo vedtog nordmændene at gøre det samme som danskerne. Den 2. februar 1388 blev dermed endnu en sejrsdag for dronning Margrete, da hun da blev hyldet som Norges fuld-mægtige frue og rette husbond. Der var dog én vigtig

forskel i forhold til Danmark: I Norge blev hun ikke valgt midlertidigt, altså indtil man kunne enes om en anden regent, men for livstid. Det hang sammen med, at Norge var et arverige og ikke et valgrige som Danmark – og for øvrigt også Sverige. I valgriger blev kongen valgt af rigsrådet, der bestod af biskopperne og en kreds af mægtige adelsmænd.

Margretes stilling havde alle dage været en anden i Norge end i Danmark. Hun var dansk kongedatter, født i 1353 som datter af Valdemar Atterdag og dronning Helvig (ca. 1320-ca. 1374), og det var tydeligvis faderens stil og talent for det politiske spil, hun senere førte videre. Men i 1387 var Margrete norsk dronning – eller rettere enkedronning. Blot seks år gammel var hun nemlig blevet forlovet med den norske kong Håkon, der i en kort periode også var valgt til svensk konge. Da hun var 10 år gammel, blev de to gift, men en fuldbyrdelse af ægteskabet var der efter alt at dømme ikke tale om. Prinsesser blev ofte giftet bort i en endog meget ung alder for at markere en alliance mellem to kongehuse som en slags levende fredsftale. Man var mindre tilbøjelig til at erklære krig mod en fremmed konge, hvis han var gift med ens datter.

Nogen tid efter brylluppet i København rejste Margrete til Norge, hvor hun blev indlogeret på borgen Akershus ved den østnorske hovedby, Oslo. Hendes opdragelse blev varetaget af en fremtrædende adelsdame, der så vidt vides lod Margrete vokse op sammen med sin egen datter.

I et brev, der er dateret den 18. oktober, får eftertiden det første indtryk af Margretes personlighed. Brevet er uden år, men blandt historikere er der enighed om, at det er fra 1369 eller 1370, hvor den unge dronning endnu var teenager. Brevet er fra Margrete til Håkon og indeholder en klagesang over forsyningssituationen på Akershus. Hun forklare-

de sin "allernådigste herre" – ja, sådan tiltalte hun sin ægtemand – at hun og hendes tjenere led stor mangel på mad og drikke. De fik ikke det, de havde behov for, og hun bad derfor kongen finde en udvej, så hun ikke skulle skilles fra sine tjenere på grund af sult. Frygtede hun måske ligefrem, at de skulle dø? Margretes eget bud på en løsning var, at kongen skrev til en tysk købmand, at han skulle låne hende det, hun havde brug for, til gengæld for at Håkon garanterede for betalingen. Desuden gik hun i forbøn og undskyldte på vegne af en mand, der ikke var kommet til kongen som befalet, og bad om benådning for to landsforviste undersåtter.

De emner, der blev taget op i brevet, var typiske dronningesager. Margrete brugte sin nærhed til kongen til at få indflydelse, og hun holdt sig ikke tilbage fra at gå ind i potentielt problematiske forhold.

Brevet er det eneste bevarede fra denne periode, så indholdet kan kun tages som et eksempel på sager, som den unge Margrete kunne finde på at blande sig i. Der blev formentlig skrevet en del flere breve om lignende emner. Det er interessant, at Margretes liv som dronning tydeligvis ikke var et liv i overflod – det tyder på, at der kunne være helt andre betingelser for nordiske dronninger i 1300-tallet, end der var i senere tider, hvor dronningerne hverken manglede silke i sengen, delikatesser på bordet eller ædelstene på fingrene.

Kampen om morfars krone

I julen 1370 fødte Margrete sin første og eneste søn, Oluf. Allerede fra fødslen var han arving til den norske trone, og da Margretes eneste bror, Christoffer, var død syv år tidligere, var Oluf også blandt de oplagte kandidater til at blive valgt til den danske trone, når hans morfar, Valdemar Atterdag, døde. Det gjorde han den 24. oktober 1375. Nu tog Margre-

Den monumentale Margrete 1. er hovedpersonen i Agnes Slott-Møllers (1862-1937) historiemaleri fra midten af 1880'erne. Det er hende, der har det bedste udblik, og foran sig på bordet har hun de tre kroner, der symboliserer magten over de tre nordiske riger. Bag hende står fostersønnen, den knejsende Erik af Pommern (ca. 1382-1459), som hun adopterede, da hendes søn og arving, Oluf, pludselig døde som teenager. Erik viste sig mildest talt at være en dårlig arvtager efter den stærke dronning.
|| **Kunstmuseum Brandts**

te de første skridt på vejen mod magtens tinde for sig selv og sin søn.

Der var dog også en anden ansøger til jobbet som dansk regent. Margretes ældre søster, den nu døde Ingeborg (1347-ca. 1370) havde nemlig været gift med hertug Henrik af Mecklenburg (1337-1383). Det var hertugens ambition, at deres søn, Albrecht, skulle overtage magten efter sin morfar. Det meste af tiden sad mecklenburgerne også på magten i Sverige, som de dog løbende måtte kæmpe en sej kamp for at beholde. Umiddelbart efter Valdemar Atterdags død kaldte den ca. 10-årige Albrecht sig danskernes konge, og han blev støttet af den tysk-romerske kejser Karl 4. (1316-1378).

Det skulle vise sig, at mecklenburgerne stod over for en overlegen modstander. Margrete havde nemlig også en ambition om, at hendes søn skulle overtage kronen fra sin morfar, og ved Valdemar Atterdags død på Gurre Slot i Nordsjælland var hun enten allerede til stede eller kom det ret hurtigt. Her brugte hun den lidt for flotte titel "af Guds nåde Danmarks, Sveriges og Norges dronning". Hun var ganske vist dronning af Norge og til nøds af Sverige, da Håkon havde været konge dér i en periode. Dronning af Danmark var og blev hun dog aldrig, selv om hun var på vej til at blive en af de mest magtfulde politikere i dansk middelalder overhovedet. Til at begynde med måtte hun nøjes med en arv efter sin far, der bestod af Kalundborg, Holbæk og nogle områder i Halland.

Margrete indså allerede i sine unge år, at et afklaret forhold til de tyske hansestæder var en forudsætning for at vinde magten i Danmark. Det skulle vise sig at blive en af hendes store styrker: Det var nemlig vigtigt at tilfredsstille hansestæderne, Nordtysklands forenede handelsbyer, og i særdeleshed Lübeck, der stod i spidsen for byforbundet. Det

havde hendes far og hans nære rådgiver, drosten Henning Podebusk – der jo i 1387 var med til at hyld Margrete i Lund – gjort ved freden i Stralsund i 1370. Da fik hansestæderne to tredjedele af indtægterne fra Skåne og fordelagtige handelsbetingelser i den vigtige sildehandel på Skånemarkedet. I kampen om magten efter Valdemar Atterdags død var Margrete med til at formulere et forslag til et forlig mellem sin mand, kong Håkon, og hansestæderne, hvori hun lovede at stadfæste deres vidtgående privilegier. Man mente ganske vist, at det var ”store sager at overlade til fruene”, men Margrete havde samtidig held med efterhånden at vinde stemningen for Oluf som kommende konge af Danmark.

På sit dødsleje så Valdemar Atterdag formentlig Oluf som sin efterfølger. Men den unge prins’ stærke udgangspunkt begyndte snart at smuldre, og det gik hurtigt. Mecklenburgerne rykkede ind på en række vigtige slotte og stod snart fordelagtigt i forhold til at få Albrecht ind på den danske trone. Landets stormænd fordelte sig på tre positioner: én, der støttede mecklenburgerne, én, der støttede Oluf, og endelig én, der var afventende.

Margrete arbejdede energisk på at skabe alliancer i ind- og udland til fordel for Oluf, og bl.a. vandt hun de magtfulde biskoppers støtte med en stor pose penge. Flere udenlandske magter, herunder hansestæderne, begyndte også at støtte op, fordi de frygtede, at mecklenburgerne var ved at blive for mægtige. I foråret lykkedes det endelig: I Slagelse den 3. maj 1376 blev Oluf valgt til konge af Danmark med en formynderregering bestående af hans forældre og rigsrådet. I løbet af sommeren ankom repræsentanter for de tyske byer til Danmark, og den 14. august blev freden i Stralsund endeligt bekræftet. Det var afgørende for de tyske hansestæder, da aftalen betød, at de kunne handle videre, og

at deres købmænd fortsat kunne indtage en privilegeret stilling i danske byer.

Under mors vinger

Det var i tiden som formynder for Oluf, at Margrete udviklede sig til en ”politisk mester”. Hun havde ganske vist fået sin søn valgt til konge af Danmark, men det var på et spinkelt grundlag. En krønikeskriver beretter, at der skulle gå et helt årti med forhandlinger og usikkerhed, før Margrete ved årsskiftet 1385/86 havde lige så meget magt over det danske rige, som hendes far havde haft ved sin død.

I det årti svingede magten hele tiden frem og tilbage. Det ses fx i 1377, hvor det lykkedes Margrete at samle hele Danmarks politiske elite om en aftale om landefred. Der gik dog ikke længe, før et par stormænd gik stik mod aftalen og erklærede, at de ville støtte Albrecht af Mecklenburg i hans kamp for at vinde den danske trone. Sådanne stormandsfraktioner og alliancer mellem grupper i ind- og udland blev løbende udviklet og afviklet, og sørøveri langs kysterne bidrog til yderligere kaos og opløsning.

Året 1380 blev skelsættende, da Margretes mand, kong Håkon, døde 40 år gammel. Samme år, på Skt. Olufs dag den 29. juli, blev den niårige Oluf hyldet som norsk konge af ærkebiskoppen i Nidarosdomkirken i Trondhjem. I de efterfølgende år rejste Oluf rundt i såvel Norge som Danmark for at markere og styrke sin magt, men der er ingen tvivl om, at det var Margrete, der trak i trådene for den unge regent.

Fem år efter kroningen blev Olufs og Margretes magt for alvor slået fast, da de fik de store indtægter fra Skåne tilbage fra hansesæderne; det var penge, som de i 15 år havde overdraget til byerne som aftalt i Stralsundtraktaten. Det tyske byforbund ville naturligvis gerne have beholdt disse indbringende indtægter, men på grund af intern splittelse lykke-